

Ontgroeien als strategie om binnen planetaire grenzen te blijven

Resultaten van een verkennend onderzoek onder Nederlandse gemeenten

Door: Rob van der Rijt & Dr. Lars Moratis, Dr. Frans Melissen, Dr. Kaj Morel, Dr. Timothée Parrique, Dr. Ing. Karen Janssen en Dr. Thomas Bauwens

Foto: Oorlogsveteranen worden omgeschoold voor een carrière in de organische landbouw / M. Sullivan / Climate Visuals

Inleiding

Hoe kun je als Nederlandse gemeente je milieubeleid zo vormgeven dat de uitwerking ervan volhoudbaar is voor toekomstige generaties? In dit artikel geven we een overzicht van onderzoek dat gedaan is onder tien Nederlandse gemeenten. Deze gemeenten is gevraagd hoe zij minder materialen en energie kunnen verbruiken om zo binnen planetaire en sociale grenzen te blijven. Is economische groei dan nog een strategie die hierbij past of is het beter te ontgroeien?

Ontgroeien, of degrowth in het Engels, is een term die de laatste jaren steeds meer zichtbaar is in het wetenschappelijk discours. Ook daarbuiten krijgt het in de (sociale) media steeds meer aandacht en wordt het bij sommige politieke partijen onderdeel van het politieke debat. In het laatste IPCC klimaatrapport werd 'degrowth' als strategie om klimaatdoelen te halen maar liefst 7 keer genoemd. Degrowth is een geplande vermindering van overtollig energie- en materialenverbruik om de economie op een veilige en rechtvaardige manier terug in balans te brengen met de levende wereld.

Wil je meer weten over de betekenis van degrowth en waarin het verschilt van bijvoorbeeld groene groei? Ben je benieuwd naar of en hoe Nederlandse gemeenten invulling geven aan ontgroeien? Lees dan verder om inzicht te krijgen in de achtergrond en resultaten van dit onderzoek, maar ook om enkele kritische kanttekeningen en aanbevelingen tot je te nemen.

Achtergrond

Planetaire grenzen

Om duurzaam gebruik te blijven maken van de natuurlijke hulpbronnen van de aarde, moeten we als mensheid binnen planetaire grenzen gaan leven. Planetaire grenzen geven de veilige leefruimte aan die het aardse systeem ons als mensheid kan bieden. Dit concept is gebaseerd op het gegeven dat menselijke acties de belangrijkste motor zijn geworden achter de wereldwijde veranderingen in het milieu. Het overschrijden van planetaire grenzen kan schadelijk of zelfs catastrofaal uitpakken omdat het niet-lineaire, abrupte veranderingen in het milieu veroorzaakt.

Johan Rockström en zijn collega-onderzoekers stelden in 2009 in hun veel geciteerde artikel 'Een veilige leefruimte voor de mensheid' (1) dat de mensheid al enkele planetaire grenzen heeft overschreden. Biodiversiteitsverlies, klimaatverandering, de antropogene verstoring van de stikstofcyclus en recentelijk ook chemische vervuiling (2) en de watervoorraad voor planten (3) zijn, van een reeks van negen planetaire grenzen, reeds overschreden. En de mensheid zal binnenkort de grenzen naderen voor negatieve verandering in landgebruik, oceaanzuriging en de verstoring van de wereldwijde fosforcyclus.

Wereldwijd inzet voor verduurzaming

Wereldwijd zijn er, in VN-verband, op EU-niveau, nationaal of lokaal al miljoenen mensen die proberen het tij ten goede te keren en de menselijke milieudruk te verminderen. Denk aan de 17 VN duurzame ontwikkelingsdoelen (4) die een inspiratie zijn voor veel gemeenten en

bedrijven wereldwijd. Ook is er het beprijzen van de uitstoot van het broeikasgas CO₂ in de Europese Unie en andere landen (5). Op nationaal niveau wordt in tientallen landen beleid gemaakt voor het tegengaan van biodiversiteitsverlies (6) en lokaal zijn op ieder continent weer vele acties waarbij bijvoorbeeld bomen worden geplant of gezamenlijk duurzame energie wordt opgewekt.

Toch gaan we de grenzen over

Ondanks de goede bedoelingen en inzet van al die mensen op aarde zijn de resultaten nog niet hoopgevend. Reeds in 1972 constateerden wetenschappers dat we aan de 'Grenzen van de groei' (7) zijn aangekomen. Nu, 50 jaar later, voorspelt het International Energy Agency (IEA) de zoveelste stijging van CO₂-emissies. Het IEA stelt dat: "De wereldwijde energie gerelateerde CO₂-emissies op koers liggen om in 2021 met 1,5 miljard ton te stijgen, de op één na grootste stijging in de geschiedenis, waarmee het grootste deel van de daling van het jaar daarvoor, veroorzaakt door de Covid-19-pandemie, ongedaan wordt gemaakt (8). Ook het laatste rapport van het Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES) laat zien dat menselijk handelen meer soorten met wereldwijd uitsterven bedreigt dan ooit tevoren. Het stelt dat: "Gemiddeld ongeveer 25 procent van de soorten in de beoordeelde dier- en plantengroepen wordt bedreigd, wat betekent dat ongeveer een miljoen soorten op het punt staan om niet meer te bestaan. Tenzij er actie wordt ondernomen om de intensiteit van de oorzaken van het verlies aan biodiversiteit te verminderen" (9).

Foto: smeltende gletsjers veroorzaken overstromingen van rivieren / Moniruzzaman Sazal / Climate visuals

Het economisch systeem zit dwars

Veel wetenschappers vragen zich af of het huidige economische systeem waarin de wereld opereert, geschikt is om binnen de planetaire én sociale grenzen te blijven. Economische groei lijkt de internationale norm te zijn voor hoe een economie is vorm te geven. Zelfs een van de zeventien duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's) van de VN gaat over economische groei. SDG 8 wil "aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei bevorderen" (4).

Wetenschapper en auteur van het boek 'Less is More' Jason Hickel (10) stelt dat "de wereldwijde ecologische ineenstorting bijna volledig wordt veroorzaakt door overmatige groei in landen met een hoog inkomen, en in het bijzonder door overmatige consumptie onder de zeer rijken, terwijl de gevolgen het mondiale zuiden en de armen onevenredig schaden". Hij verwijst naar een grafiek gemaakt door de Universiteit van Leeds die de grote uitdaging laat zien waarmee landen momenteel worden geconfronteerd. Nationale prestaties op zeven ecologische duurzaamheidsindicatoren worden afgezet tegen elf sociale minimumdrempels voor een 'goed leven'. Rijke westerse landen zijn voor een groot deel de minimale sociale drempels over gegaan, maar overschrijden ook allemaal de ecologische grenzen (11).

Onderzoekers stellen dat ook de wetenschap zelf te veel is gefocust op een groeiend Bruto Binnenlands Product (BBP) als dé indicator voor vooruitgang. In plaats van te streven naar een steeds groeiend BBP, moeten we ons concentreren op het vinden van een balans en het terugbrengen van de economie in een veilige leefruimte (10, 12, 13). Daarbij moeten we ons niet alleen richten op de planetaire grenzen zoals gedefinieerd door Johan Rockström, maar even veel, of zelfs meer nog op de sociale grenzen. Want, stelt politicoloog Ulrich Brand, "ook maatschappelijke grenzen zijn noodzakelijk om het hoofd te bieden aan de steeds dieper wordende ecologische crisis en de verwoestende sociaal-economische gevolgen ervan - vooral voor degenen die al onder precare omstandigheden leven en wiens stem over het algemeen niet wordt gehoord in de besluitvorming" (14).

Het huidige economische systeem zit ons en de planeet dus dwars. Wanneer die huidige, op groei gerichte, economische strategie ons niet binnen de planetaire en maatschappelijke grenzen kan houden, wat zijn dan de alternatieven?

Groene groei

Groene groei stelt dat voortdurende economische groei (gemeten aan de hand van het bruto binnenlands product) congruent is of congruent kan worden gemaakt met de ecologie van onze planeet. Groene groei vereist dan een permanente en absolute ontkoppeling van het gebruik van hulpbronnen en de uitstoot van broeikasgassen van het BBP. Een ontkoppeling van economische groei en materiaal- en energieverbruik zou kunnen worden bereikt door innovaties en nieuwe technologieën.

Op het gebied van het terugdringen of opnemen van de uitstoot van broeikasgassen zijn er bijvoorbeeld de technologieën bio-energie met koolstof-afvang en -opslag (BECCS), CO₂ afvang en -opslag (CCS) en CO₂ afvang en -hergebruik (CCU). Op deze technieken wordt zwaar geleund in allerlei plannen om de aarde klimaatneutraal te laten zijn in het jaar 2050.

De wetenschap stelt echter bij alle drie de technieken vast dat ze bij lange na niet toereikend zullen zijn om klimaatdoelen te halen (15, 16, 17).

Ook is het de vraag of technische innovaties die zaken energie-efficiënter maken daadwerkelijk leiden tot minder uitstoot van broeikasgassen. Efficiëntieverbeteringen worden vaak gedeeltelijk of volledig gecompenseerd door een besteding van uitgespaarde middelen en geld aan ofwel meer van hetzelfde verbruik (bv. vaker een zuinige auto gebruiken), ofwel andere verbruiken met een grotere impact (bv. vliegtickets kopen voor verre vakanties met het geld uit brandstofbesparing). Het kan ook leiden tot structurele veranderingen in de economie die leiden tot een hoger verbruik (bv. zuinigere auto's versterken een op een auto gebaseerd vervoerssysteem ten koste van groenere alternatieven, zoals openbaar vervoer en fietsen).

Productie van elektrische voertuigen in Bangalore, India / Abhishek Chinnappa / Climate Visuals Countdown

De effectiviteit van een aantal aanbevolen technieken en maatregelen staat dus nog zeer ter discussie. Andere empirische projecties tonen geen bewijs, zelfs niet onder zeer optimistische omstandigheden, dat een absolute ontkoppeling van het BBP met het gebruik van hulpbronnen en de uitstoot van broeikasgassen op wereldschaal mogelijk is (18,19). Wetenschapper Helmut Haberl en collega's (20) bestudeerden 835 wetenschappelijke publicaties met betrekking tot het eindverbruik van energie, het gebruik van materiële hulpbronnen, evenals de CO₂- en de totale uitstoot van broeikasgassen en concludeerden dat slechts 2 studies absolute ontkoppeling waarnamen. Zelfs hier bleken de emissiereducties lang niet de schaal te hebben die nodig is om de doelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs te halen. De wereldwijde overheidsuitgaven naar aanleiding van de COVID-19 pandemie in 2020 ondersteunen het gebrek aan noodzakelijke groene

investeringen. Slechts 1% van de \$ 11 biljoen aan stimuleringsgeld werd besteed aan een groene economie (21).

Circulaire economie

Ook een circulaire economie (CE) wordt vaak genoemd als een manier om de ecologische en sociale gevolgen van economische activiteiten binnen verantwoorde grenzen te houden. Een circulaire economie kan worden gedefinieerd als "een economisch systeem dat is gebaseerd op bedrijfsmodellen die het concept 'end-of-life' vervangen door het verminderen, alternatief hergebruiken, recyclen en terugwinnen van materialen in productie-, distributie- en consumptieprocessen. Dit met als doel duurzame ontwikkeling tot stand te brengen, wat inhoudt dat milieukwaliteit, economische welvaart en sociale rechtvaardigheid worden gecreëerd" (22). Een strategie voor een circulair bedrijfsmodel gaat over het verkleinen, vertragen, sluiten, dematerialiseren en intensiveren van materiële kringlopen (23).

Wat betreft de milieueffecten van een circulaire economie schat de Europese Commissie dat er tot 2030 een reductie van 25% van de CO₂-uitstoot mogelijk is (24). In de EU werd in 2020 12,8% van alle materialen gerecycled (25). Sociaal econoom Timothée Parrique en zijn collega's bespreken het beperkte potentieel van recycling. Ze stellen dat: "De recyclingpercentages zijn momenteel laag en ze nemen slechts langzaam toe, en recyclingprocessen vereisen over het algemeen nog steeds een aanzienlijke hoeveelheid energie en nieuwe grondstoffen. Het belangrijkste is dat recycling beperkt is in zijn vermogen om middelen te verschaffen voor een steeds maar groeiende economie die om steeds meer materiaal vraagt (19)."

Voor het bereiken van een wereldeconomie die opereert binnen haar planetaire grenzen in 2050 lijkt een circulaire economie dus niet de beslissende strategie. Vanuit milieuoogpunt is en blijft het cruciaal om circulaire bedrijfsmodelstrategieën na te streven en te bevorderen. Maar, stelt econoom Thomas Bauwens, "een circulaire economie zal waarschijnlijk slechts een luchtkasteel blijven zolang de groei-imperatief de economie drijft. De samenleving zou een diepgaande heroverweging moeten doen van de betekenis van zakendoen. Zakendoen zou moeten worden geconcentreerd rond de waarden samenwerking, zorg, delen, gemeenschap en solidariteit in plaats van winst maken voor kapitaalaccumulatie (13)."

Ontgroeien

Een andere strategie om als wereld binnen planetaire grenzen te blijven opereren is een 'degrowth- of ontgroei-strategie'. Deze strategie krijgt de laatste jaren meer aandacht in de literatuur en het wetenschappelijke discours. De term Degrowth wordt door wetenschappers op verschillende manieren uitgelegd. Jason Hickel beschrijft het in zijn boek 'Less is More'(10) als: 'Een geplande vermindering van overtollig energie- en materialenverbruik om de economie weer in balans te brengen met de levende wereld op een veilige en rechtvaardige manier'.

Timothée Parrique (26) beschrijft drie elementen van een degrowth-definitie waarvan hij gelooft dat deze er deel van moeten uitmaken. **Element één** is 'het milieutechnische element' welke gaat over reductie: de afname van materiaal- en energieverbruik. Parrique

stelt dat een goede definitie van degrowth de nadruk legt op datgene wat moet worden verminderd: b.v. productie, materiaal- en energieverbruik, economische activiteiten, overslag of iets anders dat verband houdt met milieudruk.

Maar "degrowth is alleen mogelijk in een samenleving van degrowth" stelt hij. Het **tweede element** van een degrowth-definitie gaat daarom over een sociaal rechtvaardig en democratisch transformatie- of emancipatieproces. Dat maakt degrowth een tegenculturele beweging in de zin dat het een subcultuur is waarvan de waarden en gewoonten in directe tegenstelling staan tot wat als mainstream wordt beschouwd.

En waar gaat dit allemaal naar toe? Dat wordt beschreven in het **derde element** van een degrowth-definitie: het utopische deel. Degrowth is niet alleen een vermindering van materiaal- en energieverbruik, maar ook "een politiek project dat streeft naar meer democratie, gelijkheid en rechtvaardigheid".

Voorwaarden voor een ontgroeï-samenleving

Welke voorwaarden zijn nodig om de huidige focus te verschuiven van BBP-groei naar de vervulling van menselijke behoeften en welzijn binnen planetaire grenzen? Om te beginnen gaat zo'n transformatie niet alleen over economie. Ontgroeï-samenlevingen zijn "samenlevingen die zijn georganiseerd volgens fundamenteel verschillende culturele, sociale, economische, politieke en technologische principes als degene die momenteel dominant zijn en georganiseerd zijn rond de groei-ideologie" (27). Een transitie naar een ontgroeï-maatschappij en een duurzame toekomst vereisen culturele en politieke veranderingen. Concreet beleid zoals vervuilingsplafonds, groene belastingen, werktijdverkorting of een basis- en een maximuminkomen zouden geleidelijk kunnen leiden tot een volhoudbare wereld. Maar ontgroeïen "daagt niet alleen de materiële en ideologische fundamenteën van groei-economiën uit, maar zet ook vraagtekens bij de culturele infrastructuur die dit rechtvaardigt" (14).

Hoe kunnen deze basisvoorwaarden nu worden omgezet in meer concreet beleid? Giorgis Kallis, een ecologisch econoom die doceert aan de Universiteit van Barcelona, deed 10 beleidsvoorstellen voor een degrowth-samenleving (43):

1. Een vermindering van de schuld bij burgers. Herstructureer en elimineer een deel van de schulden van mensen die ze hebben gekregen doordat ze dachten dat toekomstige groei die schuld zou wegwerken.
2. Deelwerken. Verminder de werkweek tot maximaal 32 uur en ontwikkel programma's die bedrijven en organisaties ondersteunen die het delen van banen willen vergemakkelijken.
3. Basis- en maximuminkomen. Ontwerp dit beleid in combinatie met andere belasting- en arbeidshervormingen waarmee het inkomen van de armere 50% van de bevolking wordt verhoogd en dat van de top 10% wordt verlaagd, om zo de verandering te financieren.
4. Groene belastinghervorming. Transformeer het belastingstelsel van een systeem dat voornamelijk gebaseerd is op de belasting op arbeid naar een systeem dat gebaseerd is op belasting van het gebruik van energie en hulpbronnen.
5. Steun de alternatieve, solidaire samenleving. Ondersteun, met subsidies, belastingvrijstellingen en wetgeving, een non-profit coöperatieve economische sector met alternatieve voedselnetwerken, coöperaties en netwerken voor

basisgezondheidszorg, coöperaties voor gedeelde huisvesting, krediet, onderwijs en kunst.

6. Stop met het subsidiëren van en investeren in activiteiten die zeer vervuילend zijn. Breng overheidsinvesteringen en subsidies voor particuliere vervoersinfrastructuur (zoals autosnelwegen), militaire technologie, fossiele brandstoffen of mijnbouwprojecten tot nul terug. Investeer in de verbetering van openbare landelijke en stedelijke ruimte, openbaar vervoer en fietsverhuur. Ondersteuning van de ontwikkeling van kleinschalige gedecentraliseerde hernieuwbare energie onder lokale en democratische controle.
7. Optimaliseer het gebruik van bestaande gebouwen. Stop de bouw van nieuwe huizen, herwaardeer de bestaande woningvoorraad en stimuleer het continue gebruik van de huizenvoorraad (ook vakantie of tweede woningen).
8. Verminder reclame. Stel zeer restrictieve criteria vast voor het toestaan van reclame in openbare ruimtes. Geef prioriteit aan het verstrekken van informatie en beperk elk commercieel gebruik van de nieuwsvoorziening aanzienlijk.
9. Stel milieugrenzen vast. Stel absolute en afnemende limieten vast voor de totale hoeveelheid CO₂ die een land kan uitstoten en de totale hoeveelheid van de materiële hulpbronnen die het gebruikt, inclusief emissies en materialen die zijn ingesloten in geïmporteerde producten, vaak uit het zuiden van de wereld.
10. Schaf het gebruik van het Bruto Binnenlands Product (BBP) af als indicator van economische vooruitgang en ga op zoek naar andere welvaartsindicatoren. Monetaire en fiscale statistieken van een natie kunnen nog steeds worden verzameld en gebruikt, maar druk het succes van economisch beleid niet uit in termen van BBP-doelstellingen.

Foto: Traditionele bosbouw met minder milieu en klimaatimpact / Ondrej Kameniar / Climate Visuals Countdown

Ook Jason Hickel en zijn collega's (28) stellen dat ecologisch destructieve en sociaal minder noodzakelijke vormen van productie en consumptie moeten worden afgebouwd. Aanvullend geven ze ook ideeën voor beleidsmakers om de voorwaarden te scheppen voor een degrowth-samenleving. Sommige ideeën worden al op kleine schaal in het echte leven verkend, andere ideeën, rechten of wetten hebben een sterke politieke en maatschappelijke ondersteuning nodig om ze te kunnen implementeren. Zie hier een overzicht van de ideeën:

Ideeën voor de transportsector: een verschuiving van personenauto's naar openbaar en niet-gemotoriseerd vervoer; het vliegverkeer op een eerlijke en rechtvaardige manier verminderen bijvoorbeeld door subsidies voor de luchtvaart af te schaffen, belastingen op vliegtuigbrandstoffen gelijk te stellen of te verhogen ten opzichte van vervoer over land en frequent flyer-heffingen of een vliegrentsoen invoeren.

Ideeën voor de industriële sector: verlenging van de levensduur van producten door middel van langere garantietermijnen, recht op reparatie en regelgeving tegen vooropgezette snelle veroudering van producten; het stimuleren en institutionaliseren van de aankoop van tweedehands producten in plaats van nieuwe; waar mogelijk de productie en consumptie regionaliseren om het vrachtvervoer te verminderen; reclame beperken; en het verschuiven van belastingen op arbeid naar belastingen op hulpbronnen.

Ideeën voor de agrarische sector: voedselverspilling minimaliseren; de industriële productie van vlees en zuivel van herkauwers verminderen en overschakelen op gezondere plantaardige voeding; prioriteit geven aan agro-ecologische methoden om koolstof in de bodem vast te leggen en de biodiversiteit te herstellen.

Ideeën voor de bouwsector: het voorrang geven aan onderhoud en renovatie boven nieuwbouw; de efficiëntie verbeteren en het energieverbruik van bestaande gebouwen verminderen; de gemiddelde grootte van nieuwe woningen verminderen; progressieve onroerendgoedbelasting invoeren; en verplichte energieneutrale certificeringen.

Ideeën voor steden: een stad zo plannen dat alle voorzieningen binnen 15 minuten bereikbaar zijn waardoor minder gemotoriseerd vervoer nodig is; herbestemming van een deel van de openbare stedelijke ruimte van parkeerruimten en wegen naar een groenere infrastructuur voor niet-gemotoriseerde mobiliteit.

Er zijn nieuwe wetten nodig om sommige van deze ideeën mogelijk te maken, zoals garantiemandaten, recht op reparatie en regelgeving tegen opzettelijke snelle veroudering van producten. En daarvoor is creativiteit, verbeeldingskracht en politieke wil nodig. Maar bovenal, en zelfs daarvoor, is kennis nodig bij het publiek en de politiek over de betekenis en noodzaak van ontgroei-scenario's. Vervolgens moeten politici een gevoel van urgentie voelen - of creëren - bij hun kiezers om deze nieuwe wetten naar voren te brengen en in stemming te brengen. Dat gevoel van urgentie is al aanwezig gezien de vierenzestig procent van de mensen op aarde die vinden dat klimaatverandering een wereldwijde noodsituatie is, ondanks de aanhoudende COVID-19-pandemie (29).

Onderzoeksvraag en methode van onderzoek

We beschreven hiervoor al welke voorwaarden en maatregelen genomen kunnen worden om een degrowth of ontgroeï-samenleving te creëren. We zijn benieuwd of lokale overheden in Nederland al werken aan zo'n samenleving. Welke voorwaarden voor deze samenleving zijn volgens lokale bestuurders nodig? En kunnen deze voorwaarden door gemeenten worden gesteld, of hebben ze daarvoor een rijksoverheid nodig? Zien we al activiteiten plaatsvinden die passen in een ontgroeï-samenleving? Kunnen we inventariseren welke ontgroeïmaatregelen er al in de praktijk worden gerealiseerd? In welke thema's kunnen ze worden ingedeeld (voedsel, energie, zorgen, delen etc.)? Op deze manier kunnen we testen of de reeds beschreven ontgroeï-condities en -maatregelen in de literatuur ook in de praktijk worden toegepast.

We hebben gemeenten gevraagd om deel te nemen aan dit onderzoek omdat Community Enterprises, of in het Nederlands: Lokale gemeenschapsondernemingen, een cruciale rol spelen bij het bevorderen van de verspreiding van duurzame innovatie. Dit doen ze door lokale kennis en maatschappelijke ondersteuning te bieden voor duurzaamheidstransities. Typische voorbeelden van gemeenschapsondernemingen zijn onder meer coöperaties voor duurzame-energieprojecten, autodeelgezelschappen en door de lokale gemeenschap gesteunde duurzame landbouwinitiatieven (44). Wanneer we in gemeenten op lokaal niveau al voorwaarden en voorbeelden zien van ontgroeï-strategieën dan is het mogelijk de succesvoorbeelden uit te breiden naar provinciaal of landelijk niveau om zo nog meer impact te kunnen maken.

De onderzoeksvraag die we hebben gebruikt is: **In hoeverre hebben gemeenten in Nederland ontgroeï-voorwaarden ingesteld en welke initiatieven sluiten aan bij het creëren van een ontgroeï-samenleving?**

We vroegen 10 lokale bestuurders van Nederlandse gemeenten wat volgens hen effectieve voorwaarden zijn om een ontgroeï-samenleving te creëren. Ook hebben we hen gevraagd welke activiteiten, waarvan zij vinden dat ze passen in een ontgroeï-samenleving, al plaatsvinden binnen hun gemeente.

Het betreft interviews met 7 wethouders, 2 burgemeesters en een assistent van de wethouder. De geïnterviewden hadden diverse politieke achtergronden. De bestuurders werken voor gemeenten met inwonerstallen tussen de 10.500 en 905.000 inwoners.

Naast de interviews hebben we ook webpagina's van de betreffende gemeenten onderzocht die gaan over hun duurzaamheidsbeleid en -activiteiten. Zo konden we nog meer mogelijke voorbeelden opnemen van maatregelen die kunnen leiden tot een ontgroeï-samenleving.

Voor de inventarisatie van de voorwaarden die volgens lokale bestuurders nodig zijn voor het creëren van een degrowth-samenleving, hebben we de drie dimensies gebruikt die Timothée Parrique op pagina 490 beschrijft in zijn werk 'The Political Economy of degrowth' (26). Door beleidsinstrumenten te beschrijven, maakt hij onderscheid tussen:

- juridische instrumenten (bijv. boete, verbod, quota, kwaliteitsnorm, vergunning, toegangsbeperkingen),
- economische instrumenten (bijv. subsidies, belastingen, tarieven, subsidies, leningen, vergoedingen, overdrachten in natura, prijscontrole) en
- culturele instrumenten (bijvoorbeeld informatie, bewustmaking, educatie, experimenten, routines, nudges).

Voor de inventarisatie van alle reeds genomen maatregelen die door lokale leiders worden genoemd en op de gemeentewebsites te vinden zijn, hebben we de indeling gebruikt die Parrique in zijn zelfde werk (26) hanteert. Op basis van diverse lijsten van reeds gepubliceerde degrowth-maatregelen stelde hij een overzicht van 19 thema's, 60 doelen, 43 doelstellingen en 140 instrumenten samen (bijlage 5, pagina 844). Thema's die gebruikt worden zijn bijvoorbeeld: Energie, Voedsel, Transport en Afval. In het thema Energie staan doelen als Energieverbruik verminderen en Meer duurzame energie. Instrumenten zijn dan bijvoorbeeld Het bevorderen van eco-efficiëntie of Subsidies voor veranderende warmtesystemen.

We introduceerden het begrip 'ontgroeien' bij de bestuurders met het geven van het citaat van Jason Hickel:

Ontgroeien is 'Een geplande vermindering van overtollig energie- en materiaalverbruik om de economie op een veilige en rechtvaardige manier weer in evenwicht te brengen met de levende wereld'.

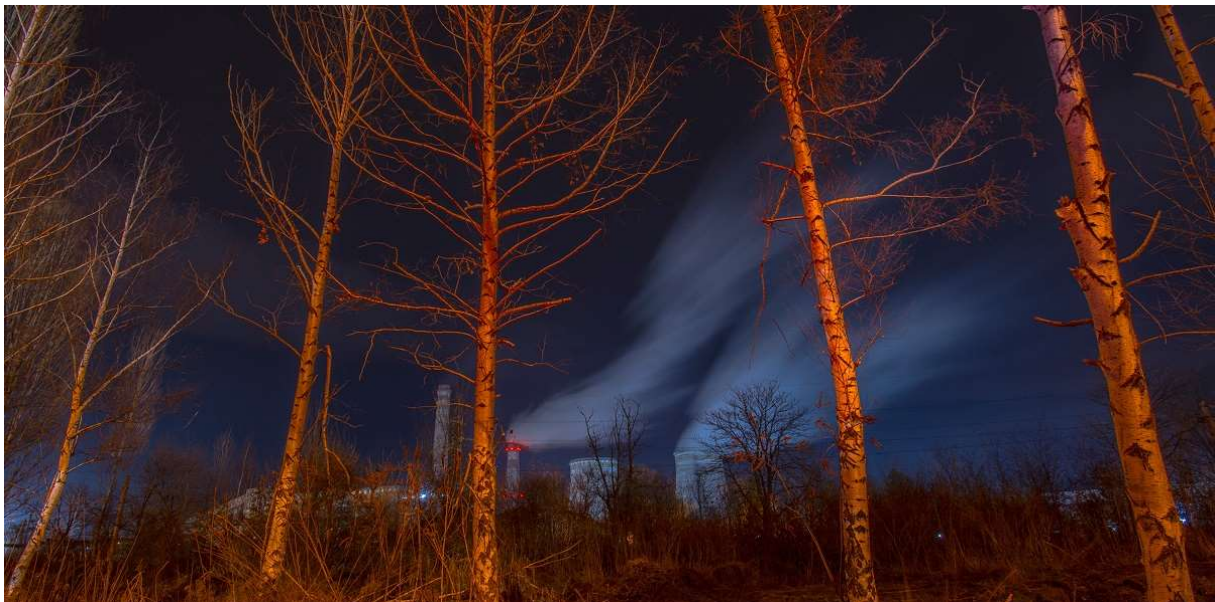

Foto: elektriciteitscentrale met bomen / Vladislav Lepoev / Climate Visuals Countdown

Resultaten

Genoemde voorwaarden voor ontgroeien

Lokale bestuurders gaven ons in totaal 46 voorwaarden waarvan ze denken dat ze bijdragen aan het creëren van een ontgroeï-samenleving. 15 van deze voorwaarden passen in een economische dimensie, 11 in een juridische en 20 zijn cultureel van aard.

Economisch

De meest genoemde economische voorwaarde (4 keer) is: Integreer alle sociale en milieukosten die gepaard gaan met de productie van producten en diensten in de marktprijs.

De op één na meest genoemde economische voorwaarden (beide 2 keer) zijn: 1. het voor bedrijven makkelijker maken om hun producten te laten leasen zodat ze er eigenaar van blijven waardoor de kwaliteit van deze producten beter wordt en 2. Hogere belastingen op het gebruik van plastic verpakkingen zodat circulaire alternatieven aantrekkelijker worden.

Juridisch

De meest genoemde wettelijke voorwaarden (beide 3 keer) zijn: 1. Meer overheidsregels voor minder en duurzamere verpakkingen en 2. Meer regels en handhaving van regels die een duurzame samenleving bevorderen.

Cultureel

Meest genoemde culturele conditie (5 keer) is: Bewustwording creëren over de ecologische impact van producten in hun gehele waardeketen en levenscyclus.

De op één na meest genoemde culturele voorwaarden zijn (beide 3 keer): 1. Ontwikkel bewustwordingscampagnes gericht op specifieke doelgroepen over de milieu-impact van hun koopgedrag en 2. Laat de media lovend zijn over levensstijlen die gaan over spiritualiteit, cultuur, beleving en relatie in plaats van dat het gaat over het verheerlijken van materiële status.

Aan alle 46 voorwaarden kan worden voldaan in een meer top-down, nationaal gestuurde context. Denk aan het heffen van belastingen of het maken van bindende regels voor een duurzamere verpakking. 27 van alle voorwaarden kunnen ook worden geïnitieerd door lokale overheden. Zoals een communicatiecampagne voor een duurzamer leven, of lokale subsidies voor bedrijven om hun gebruik van fossiele energie te verminderen.

- alle 15 economische voorwaarden kunnen landelijk worden ingevuld, 5 daarvan ook lokaal.
- alle 11 wettelijke voorwaarden kunnen landelijk worden ingevuld, waarvan 2 ook lokaal.
- alle 20 culturele voorwaarden kunnen landelijk worden ingevuld, en alle 20 ook lokaal.

Genoemde ontgroe maatregelen

Naast de 46 voorwaarden verzamelden we ook 201 reeds genomen maatregelen die aansluiten bij het streven van een lokale samenleving naar een ontgroe-samenleving. Hieronder een overzicht per thema:

Energie

De meest genoemde maatregelen, in totaal 54, passen in het thema Energie. 27 daarvan gaan over het terugdringen van het gebruik van fossiele energie, bijvoorbeeld door lokale isolatiecampagnes, gratis energiebesparingscans of energiecoöperaties die de lokale bevolking informeren over het terugdringen van het gebruik van fossiele energie. De andere 27 gaan over het gebruik van meer duurzame energie door bijvoorbeeld het plaatsen van zonnedaken of windmolens met hulp van lokale energiecoöperaties (4 keer genoemd), zonnepanelen subsidiëren of tweedehands zonnepanelen ter beschikking stellen aan mensen met een laag inkomen.

Transport

De op één na meest genoemde maatregelen, in totaal 36, passen in het thema Transport. Voorbeelden zijn het stimuleren van initiatieven voor elektrisch autodelen (6 keer genoemd), het faciliteren van autodeel-apps (4 keer genoemd), ruimte maken voor fietsen in het stadsverkeer (4 keer genoemd) en het plaatsen van meer laadpalen voor elektrische auto's (4 keer genoemd).

Afval

De derde meest genoemde maatregelen, in totaal 32, passen in het thema Afval. Denk aan de aanwezigheid van repair café's (8 keer genoemd), kringloopwinkels (7 keer genoemd), of het stimuleren, door service en financieel, van gescheiden afvalinzameling bij huishoudens (6 keer genoemd).

Natuur

De vierde meest genoemde maatregelen, in totaal 19, passen in het thema Natuur, de meeste gaan over het behoud van biodiversiteit en soorten. Bijvoorbeeld door bomen te planten, groene daken te realiseren of openbaar groen zo te maaien dat het insecten helpt te overleven.

Onderwijs & Cultuur

De vijfde meest genoemde maatregelen, in totaal 12 keer, passen binnen het thema Onderwijs & Cultuur (zoals het organiseren van excursies, lezingen, energiecafés of het installeren van een kennisinstituut).

Duurzame productie

Zesde meest genoemde maatregelen, in totaal beide 11 keer, passen binnen het thema Duurzame productie (zoals het faciliteren van lokale bedrijven met netwerk, financiën en informatie om duurzamer te opereren).

Voedsel

Zevende meest genoemde maatregelen passen in het thema Voedsel (zoals het stimuleren van duurzame landbouw en het verminderen van vleesconsumptie)

Wonen en ruimtelijke ordening

Achtste meest genoemde maatregelen, in totaal 8 keer, passen binnen het thema Wonen en ruimtelijke ordening (zoals een aanbesteding voor nieuwe circulaire woningen, goedkope leningen voor bewoners voor het kopen van zonnepanelen of het faciliteren van een collectieve inkoop van isolatiematerialen voor het energiezuiniger maken van woningen door bewoners.

Foto: Gebouw met groene gevel isoleert en creëert biodiversiteit /Abir Abdullah / Climate Visuals Countdown

Discussie

De vraag is nu of dat de genoemde voorwaarden en genomen maatregelen bij de onderzochte gemeenten leiden tot een degrowth-samenleving?

Om dit te bepalen gebruiken we opnieuw Jason Hickel's (2020) citaat van Degrowth. Degrowth is: 'Een geplande vermindering van overtollig energie- en materialenverbruik om de economie op een veilige en rechtvaardige manier weer in balans te brengen met de levende wereld'

We splitsen het citaat in drie delen. In navolging van Parrique (2019) zoals eerder hiervoor beschreven, gebruiken we:

1. het milieutechnische deel, dat gaat over een geplande reductie van energie- en materialenverbruik,
2. het sociale deel, dat is hoe deze transformatie tot stand moet komen en
3. het utopische deel: waar dit allemaal toe moet leiden.

1. Het milieutechnische deel

Het eerste milieutechnische deel van het citaat van Hickel gaat over 'Een geplande vermindering van overtollig gebruik van energie en hulpbronnen'.

De onderzochte gemeenten werken allemaal op verschillende manieren aan het terugdringen van het energieverbruik. Ze stimuleren bijvoorbeeld betere isolatie voor huishoudens, meer zonnepanelen voor bedrijven en mobiliteitsapps die het gebruik van fossiele brandstofauto's kunnen verminderen. Ook wordt de vermindering van het gebruik van materialen en hulpbronnen aangemoedigd door afval te verminderen, kapotte apparaten te repareren en voorwerpen te hergebruiken door tweedehandsmarkten te creëren.

Dus ja, gemeenten stimuleren actief de vermindering van het gebruik van energie en materialen, maar is het zo gepland dat het erop gericht is al het gebruik dat 'overtollig' is te verminderen? Om te weten wat overtollig is, moet je weten binnen welke ecologische en sociale grenzen je als gemeente kunt opereren. Landen in de EU streven bijvoorbeeld naar een reductie van de uitstoot van broeikasgassen met 55% ten opzichte van de uitstoot in 1990. Dat reductiecijfer kan een gemeente ook volgen.

En we zagen ook een aantal milieudoelen, meestal geprojecteerd in de toekomst. Er zijn bijvoorbeeld doelen geformuleerd om in 2040 een klimaatneutrale stad te worden, in 2040 een aardgasvrije gemeente te zijn of in 2050 een 100% circulaire stad. We zagen daarbij echter geen ecologische jaarbudgetten, reductieverplichtingen of grenzen om deze doelen tastbaarder en meer bestuurbaar te maken.

De doelen die de gemeenten noemen hebben voornamelijk betrekking op het klimaat. Zoals het in 2040 of 2050 worden van een klimaatneutrale gemeente. Maar klimaatverandering is slechts een van de negen planetaire grenzen die Rockström (1.) beschrijft. De gemeenten hadden geen concrete doelen voor bijvoorbeeld het terugdringen van het verlies aan biodiversiteit, de antropogene verstooring van de stikstofkringloop of chemische vervuiling.

En het is de moeite waard om dat te doen, omdat deze doelen allemaal met elkaar verbonden zijn en door het ene doel stimuleren, helpt het soms automatisch het andere. Bijvoorbeeld: het verminderen van het gebruik van fossiele brandstoffen leidt tot minder opwarming van de aarde én tot minder luchtvervuiling én minder verzuring van de oceaan. Resultaten van belangrijk van Felix Creutzig en collega's (30) toont aan dat veel strategieën die leiden tot minder energie- en materiaalgebruik, ook een positief effect hebben op het menselijk welzijn. Een voorbeeld in de voedingssector: overschakelen naar plantaardige voeding is een belangrijke milieumaatregel in de ontwikkelde wereld, het levert een vermindering van de uitstoot van broeikasgassen tot 40% of zelfs meer op, terwijl de wereldwijde sterfte met 6-10% wordt verminderd, wat overeenkomt met de gezondheidsvoordelen van 0,4 -13% van het wereldwijde BBP. Een ander voorbeeld in de transportsector: door het vervoer te verschuiven van auto's op fossiele brandstof naar elektrische deelauto's of nog beter een fiets, vermindert de uitstoot van broeikasgassen maar ook van roetdeeltjes en andere luchtverontreinigende stoffen.

Naast de planetaire zijn er sociale grenzen en ook weer hun onderlinge afhankelijkheden met elkaar. Soms kan het streven naar milieuverbetering leiden tot een conflict met maatschappelijke vooruitgang. Bijvoorbeeld: een snelle groei in het gebruik van biobrandstoffen, om de koolstofemissies van fossiele brandstoffen te verminderen, leidt tot aanzienlijk hogere voedselprijzen die miljoenen mensen die al in armoede leven, schaden. Door doelen te formuleren voor alle planetaire en sociale grenzen, wordt het mogelijk om hun onderlinge afhankelijkheden beter te zien en daardoor die doelen effectiever te bereiken.

Een idee van wat voor soort sociale grenzen er zijn om voor te zorgen, wordt genoemd in het Donut Economics Model van econoom Kate Raworth (31). Raworth beschrijft een economie die moet worden ontworpen om te gedijen, niet om te groeien. In haar 'Donut Economy-aanpak' beschrijft ze een route naar een eerlijke en ecologisch verantwoorde wereld. De ruimte aan de buitenkant van de Donut bestaat uit negen planetaire grenzen, zoals uiteengezet door Rockström (1), waarachter onaanvaardbare aantasting van het milieu en mogelijke omslagpunten in aardse systemen liggen. In het hart van de donut bevinden zich twaalf dimensies van het sociale fundament, die zijn afgeleid van internationaal overeengekomen sociale minimumnormen. Tussen sociale en planetaire grenzen ligt een ecologisch veilige en sociaal rechtvaardige ruimte (de donut) waarbinnen de mensheid kan gedijen. Huisvesting, energie en voedsel zijn sociale grenzen en dat geldt ook voor fatsoenlijk onderwijs en werk. Ook gendergelijkheid, sociale gelijkheid en het hebben van een politieke stem worden bijvoorbeeld genoemd. En dat geldt niet alleen voor het eigen land, Raworth raadt ons aan om de donut op wereldschaal te bekijken. Want op wereldmarkten hebben acties in de ene regio ook gevolgen voor andere regio's. Zo kan het kopen van schaarse metalen in landen onder de evenaar voor een schone energietransitie in het mondiale noorden leiden, maar tot slechte arbeidsomstandigheden en milieuschade in het mondiale zuiden.

Een ander discussiepunt in dit onderzoek betreft de ecologische en maatschappelijke externalisering. Daarmee wordt bedoeld dat een gemeente duurzame vooruitgang kan boeken binnen haar eigen geografische grenzen, maar dat ondertussen steeds meer consumentenproducten in andere landen worden gemaakt. Buiten de gemeentegrenzen veroorzaakt de productie van goederen en diensten dan nog steeds CO₂-uitstoot en andere

milieuvervuiling en kunnen bedrijven hun werknemers minder vriendelijk behandelen dan een ondernemer in bijvoorbeeld Nederland dat doet. Dus het kan dat een Nederlandse gemeente minder uitstoot van broeikasgassen per hoofd van de bevolking heeft gerealiseerd, maar als producten of diensten nu ergens anders worden gemaakt, dan groeit de wereldwijde uitstoot per hoofd van de bevolking nog steeds. Dit wordt ook opgemerkt door Karl Krähler (32) die kritiek uitte op de duurzame stedelijke ontwikkeling in Kopenhagen. Deze stad wordt beschouwd als een rolmodel op het gebied van duurzaamheid, maar als we kijken waar dit op is gebaseerd, worden alleen de lokaal geproduceerde emissies meegeteld. Ondertussen blijven de emissies die buiten de stad worden geproduceerd voor producten en diensten die in Kopenhagen worden geconsumeerd, hoog.

Actief zijn op het gebied van duurzaamheid betekent dus niet persé dat een gemeente ook actief de degrowth-condities volgt. Het laat alleen zien dat ze probeert om binnen ecologische en sociale grenzen te blijven. Stephan Hankammer en collega's (33) pasten de degrowth-principes toe op vier commerciële organisaties die als zeer duurzaam zijn gecertificeerd (B Corp-gecertificeerd). Ze hielden interviews met vertegenwoordigers van bedrijven en gebruikten aanvullende bedrijfsgegevens. Over het algemeen laten hun bevindingen zien dat "Hoewel alle vier de organisaties kunnen worden beschouwd als organisaties die groene groei nastreven, hebben we aangetoond dat geen van hen de principes van degrowth volledig heeft omarmd."

2. Het sociale deel

Het tweede element van een degrowth-definitie gaat over een sociaal rechtvaardig en democratisch transformatie- of emancipatieproces dat moet worden los gemaakt van economische groei en consumptisme. In Hickels definitie van degrowth hebben we het over de veilige en rechtvaardige manier (die de economie weer in balans brengt met de levende wereld).

Het onderdeel 'veilig' van de definitie is hier op twee manieren te interpreteren. We moeten snel zijn om terug te keren binnen onze planetaire grenzen om de wereld te beschermen tegen ecologische en daaruit voortvloeiende economische en humanitaire rampen. Zoals het laatste IPCC-rapport over klimaatverandering stelt "the window of opportunity for action is brief and rapidly closing" (34).

Kijkend naar de gemeenten die we hebben geïnterviewd, hebben we geen algemene urgentie of strategische focus opgemerkt in de gedane uitspraken of gevonden webinformatie. Slechts één van alle geïnterviewde gemeenten heeft de klimaatnoodtoestand uitgeroepen. Allen hebben wel klimaatdoelen gesteld voor de jaren 2040 of 2050, maar wat te doen als de uitstoot in 2025 nog steeds stijgt in plaats van daalt? We hebben geen noodinterventies of maatregelen gevonden die eventuele stilstand of achteruitgang kunnen opvangen. Maar dat lijkt wel degelijk nodig: uit het laatste rapport van de broeikasgasemissies voor Nederland blijkt dat de uitstoot in 2021 2,1% hoger ligt dan in 2020 (35).

En dan moet ook de transitie naar een samenleving die bloeit binnen planetaire grenzen veilig zijn. Iedereen moet ondersteund en betrokken worden om er deel van uit te kunnen maken en niet alleen binnen de eigen landsgrenzen. Net zoals klimaatverandering iedereen

over de hele wereld treft, kan iedereen zijn steentje bijdragen om te voorkomen dat de opwarming van de aarde nog verder toeneemt. Leven binnen alle planetaire grenzen vraagt van ons ieder een enorme inspanning om gewoontes en gedrag te veranderen. Zo'n culturele verandering kan leiden tot onbegrip en protest. Dus door uit te leggen waarom dingen moeten worden veranderd en vervolgens op zo'n manier te veranderen dat iedereen kan meedoen en zijn eerlijke deel kan doen, blijft dit transformatieproces veilig. Dit is ook waar de geïnterviewden van ons onderzoek voor pleiten: "Creëer bewustwording bij het publiek over de ecologische impact van producten in hun gehele waardeketen en levenscyclus. Ontwikkel campagnes gericht op doelgroepen over de milieu-impact van hun koopgedrag en laat de media lovend zijn over levensstijlen die gaan over spiritualiteit, cultuur, beleving en relatie in plaats van dat het gaat over het verheerlijken van materiële status."

En dan het onderdeel 'Rechtvaardig' uit de definitie van degrowth. Jason Hickel (28) stelt dat "het overgrote deel van de huidige ecologische ineenstorting op aarde wordt veroorzaakt door overmatige consumptie in het wereldwijde noorden, en dat de gevolgen ervan het zuiden onevenredig schaden." We kunnen dit bijvoorbeeld zien in termen van emissies: het noorden is verantwoordelijk voor 92% van de wereldwijde CO2-emissies boven de veilige planetaire grens, en toch lijdt in het zuiden de overgrote meerderheid van de aan klimaatverandering gerelateerde schade (in termen van zowel monetaire kosten als verlies van mensenlevens). Een van de manieren om de positie van het mondiale zuiden te verbeteren, stelt Hickel, is niet meer uitbuiting, maar meer economische rechtvaardigheid. Het zuiden zou eerlijke prijzen moeten krijgen voor de arbeid en middelen die zij aan de wereldeconomie leveren. Het is niet rechtvaardig of billijk dat landen met hoge inkomens hun hoge consumptieniveaus handhaven door middel van een continu proces van netto toe-eigening (van land, arbeid, hulpbronnen en energie) vanuit het zuiden, door middel van ongelijke ruil.

Jute productie in India / Sujan Sarkar / Climate Visuals Countdown

Kijkend naar de gemeenten die we hebben geïnterviewd, hebben we geen algemene strategie opgemerkt om met dit onrecht om te gaan. Ja, sommigen kopen koffie, thee en andere producten met een Fairtrade-label. Maar wanneer je kijkt naar alles wat een gemeente kan kopen: nieuwe gebouwen, voertuigen, wegen, ICT-apparatuur etc., dan is er veel meer te bereiken.

Wat we wel vonden, was dat lokale leiders het belangrijk vinden om alle sociale en milieukosten die gepaard gaan met de productie van producten en diensten te integreren in de marktprijs. Wanneer dit zou worden uitgevoerd, kunnen veel delen van ongelijkheid worden opgelost. Ook Bjorn Lous, Paul Schenderling en Matthias Olthaar (36) pleiten voor een wereldwijd georkestreerd koolstofprijssysteem, met koolstofbelastingen van ten minste 2,2% van het BBP. Bovendien stellen ze dat: “Net als bij de prijsstelling op de uitstoot van broeikasgassen, moet de winning van hulpbronnen en andere vormen van exploitatie, zoals het gebruik van land en water en goedkope arbeid, worden beprijsd. Dat leidt tot de juiste investeringen die bijdragen aan een vermindering van broeikasgasemissies en verlies aan biodiversiteit.”

Volgens onderzoek van het Stockholm Environment Institute (37) zijn de 10 procent rijkste mensen verantwoordelijk voor meer dan de helft (52 procent) van de emissies die tussen 1990 en 2015 in de atmosfeer zijn terechtgekomen. De rijkste 1 procent was verantwoordelijk voor 15 procent van de uitstoot gedurende deze tijd, wat meer dan het dubbele is van die van de armste helft van de mensheid (7 procent). Het rapport stelt: “Hoewel de COVID-19-pandemie een chaotische en vaak onrechtvaardige inkrimping van de consumptie over de hele wereld veroorzaakte, heeft het ook aangetoond dat ooit ondenkbare veranderingen in de levensstijl van de rijksten in de samenleving kunnen worden doorgevoerd in het belang van ons allemaal. Overheidsbeleid - van het belasten van luxe producten zoals SUV's, frequente businessclass-vluchten en privéjets, tot het uitbreiden van de digitale en openbaarvervoerinfrastructuur - kan de uitstoot verminderen, ongelijkheid verminderen en de volksgezondheid verbeteren.”

Het verminderen van ongelijkheid is een krachtige manier om de ecologische druk te verminderen. Het vermindert de impact van luxeconsumptie door de rijken en vermindert de consumptie veroorzaakt door luxe-na-aperij in de rest van de samenleving. Maar het neemt ook de druk voor onnodige groei weg. Daarnaast heeft extreme rijkdom een eroderend effect op de samenleving, ons politieke systeem en de levende wereld (9). Manieren om economische ongelijkheid te verminderen zijn bijvoorbeeld een verhoging van de nationale belastingen voor de hoogste inkomens en hogere belastingen op rente, huur en dividend. En van Australië en de VS tot Zuid-Afrika en Slovenië eisen mensen een basisinkomen om ervoor te zorgen dat iedereen genoeg inkomen heeft om in basisbehoeften als voedsel, huisvesting en onderwijs te voorzien (38).

Hoewel bovengenoemde inkomensmaatstaven egaliserende effecten hebben, stelt Kate Raworth dat het ook van belang is om bronnen van welvaart te nivelleren. Het bezit van zaken als land, geld of ideeën zorgt ook voor ongelijkheid omdat het andere (werkende) mensen huur laat betalen voor dingen die de eigenaar nog rijker maken. Een vermogensbelasting (of solidariteits-)belasting is een manier om dit probleem op te lossen. Een belasting van slechts 1,5 procent op het vermogen van de meer dan 2.000 miljardairs die we in de wereld hebben, levert 74 miljard dollar op. Dit alleen zou voldoende zijn om alle kinderen in lage-inkomenslanden naar school te laten gaan en de meest noodzakelijke gezondheidszorg te bieden (39).

In ons onderzoek werden geen voorwaarde of maatregel genoemd die ingaat op de ongelijkheid zoals hiervoor beschreven.

3. Het utopische deel

Het derde element van een degrowth-definitie gaat over het utopische deel. Waar leidt een geplande vermindering van overtollig gebruik van energie en hulpbronnen op een veilige, rechtvaardige en rechtvaardige manier dan naar toe? Wel, degrowth is ook een politiek project dat streeft naar meer democratie, gelijkheid en rechtvaardigheid, zegt Timothée Parrique (25).

Met Hickels definitie van degrowth gaat het utopische deel dan over 'de economie weer in balans brengen met de levende wereld'.

Alle geïnterviewden toonden steun voor dit doel of deze visie. Belangrijke vraag is of deze ondersteuning leidt tot de nodige maatregelen die zo'n levende wereld mogelijk maken. Zijn de voorgestelde voorwaarden en reeds genomen maatregelen radicaal en tijdig genoeg om te voorkomen dat we een ecologische en sociale ineenstorting veroorzaken? En is degrowth überhaupt mogelijk in de huidige politieke, culturele en economische structuren?

Claire van der Woude (40) schrijft dat degrowth vraagtekens zet bij de afhankelijkheid van het kapitalistische systeem van economische groei om economische en sociale stabiliteit te handhaven. Degrowth bekritiseert overconsumptie en verwerpt de overtuiging dat het mogelijk is om de processen van meer productie en aantasting van het milieu te ontkoppelen. In plaats daarvan stelt degrowth een radicale vermindering van productie en consumptie voor, vooral in rijke landen, om de toekomstige effecten van uitputting van natuurlijke hulpbronnen en klimaatverandering op de wereldeconomie en het sociale welzijn te verzachten. Giorgos Kallis (41) vult aan "Degrowth is noodzakelijk en kan ons zelfs worden opgedrongen door milieucatastrofes als gevolg van het bereiken van de milieutechnische en sociale grenzen van de planeet. Zonder een doordachte economische planning kan dit rampzalige ecologische, economische en sociale gevolgen hebben".

Het lijkt echter momenteel (nog) niet politiek gepast om te pleiten voor een absolute vermindering van productie en consumptie in een lokale gemeenschap. Het idee dat minder produceren en consumeren, dus ook in eigen land, goed zou zijn voor mens en planeet is zo in strijd met wat we gewend zijn te doen en te geloven, dat het de lokale leiders die we hebben geïnterviewd ervan heeft kunnen weerhouden het te vermelden.

Om de economie weer in balans te brengen met de levende wereld, is een focus op het Bruto Binnenlands Product (BBP) als indicator van hoe een samenleving bloeit, niet geschikt. Het BBP richt zich te veel op economische groei en negeert de sociale en ecologische gevolgen. Daarom zouden lokale gemeenschappen andere benchmarks kunnen gebruiken, zoals de Genuine Progress Indicator (GPI) of Index of Sustainable Economic Welfare (ISEW). Twee van de gemeenten in ons onderzoek werken met alternatieve indicatoren. De ene probeert lokaal beleid te sturen met een duurzaamheidsdashboard met variabelen als circulaire economie, energietransitie en duurzaam transport. De andere gebruikt het Donut Model van Raworth (30) als sturingsinstrument voor lokaal beleid.

Om een verhaal te vormen over waar degrowth naartoe kan gaan, is het de moeite waard om over grenzen en culturen heen te kijken. Claire Van der Woude (40) gaat in op het belang van het opnemen en verenigen van pluriversele en cultureel diverse ideeën in het proces van postkapitalistische wereldvorming. Door niet-westerse en inheemse perspectieven te omarmen bij het creëren van nieuwe politiek-economische systemen, kunnen naties beginnen te vechten tegen de historische en voortgaande processen van kolonisatie, imperialisme en globalisering die in stand zijn gehouden door het neoliberale kapitalisme. Neera Singh (42) stelt voor om dialogen en allianties aan te gaan tussen de Environmental Justice-beweging in het mondiale Zuiden en de Degrowth-beweging in het mondiale noorden om werk en zorg voor elkaar in een post-groeiwereld opnieuw vorm te geven.

Vrouwen uit de Amazone komen op voor hun landrechten / Karen Toro / Climate Visuals Countdown

Conclusie

Ontgroeien om binnen planetaire grenzen te blijven, hoe doe je dat als Nederlandse gemeente? In dit artikel hebben we de voorwaarden en maatregelen genoemd die volgens lokale bestuurders aansluiten bij een economie die binnen haar ecologische en sociale grenzen blijft.

We ontdekten veel initiatieven in gemeenten die hieraan bijdragen en gemeentebestuurders zien het nut en de noodzaak ervan in. Toch is de uitwerking ervan, zoals we in het discussiehoofdstuk hiervoor aantoonde, in de praktijk volstrekt onvoldoende om op gemeenteniveau de bijdrage te leveren die nodig is om binnen sociale en ecologische grenzen te blijven. Het blijft waardevol om initiatieven te stimuleren die bijdragen aan minder energie- en materialenverbruik, maar zo lang het niet op een goed geplande, veilige en rechtvaardige manier wordt uitgevoerd, blijven we groene groei nastreven. Met alle ecologische en sociale schade van dien.

Door hieronder aanbevelingen voor beleidsmakers te formuleren willen we dit onderzoek positief-kritisch eindigen. Daarmee is ook direct duidelijk waar meer inspanningen nodig zijn om als gemeente binnen ecologische en sociale grenzen te kunnen bloeien.

Aanbevelingen voor beleidsmakers:

- Maak milieu en sociale doelen tastbaarder, stel jaarlijks stuurbare en te verifiëren doelen vast in plaats van missies of visies in een verre toekomst.
- Wat voor soort noodingrepen kan een stad reserveren wanneer milieuvervuiling, zoals CO₂-uitstoot, ondanks genomen beleidsmaatregelen, toch stijgt? Maak noodscenario's met concrete acties.
- Stel als gemeente niet alleen doelen met betrekking tot het tegengaan van opwarming van de aarde, maar stel ze voor alle negen planetaire grenzen.
- Stel vast wat het lokaal bijdragen aan de ene planetaire grens bijdraagt aan de andere. Soms versterken beleidsmaatregelen elkaar, maar soms werken ze elkaar ook tegen.
- Werk uit wat voor soort sociaal-maatschappelijke implicaties het bereiken van planetaire vooruitgang heeft.
- Werk uit wat voor soort planetaire implicaties het bereiken van sociaal-maatschappelijke vooruitgang heeft.
- Werk uit welke gevolgen acties, die door het mondiale noorden als duurzaam worden beschouwd, betekenen voor het mondiale zuiden. Niet ieder land of werelddeel geeft dezelfde waarde aan duurzaamheid.

-Omarm of start een initiatief waarmee gemeenten geholpen worden om volledig Fair Trade producten en diensten in te kopen. Start met te onderzoeken waar het meeste geld van de lokale overheid aan wordt uitgegeven en hoe je daar 100% Fair Trade-impact kunt hebben.

- Werk uit wat voor soort implicaties klimaat- en/of ander milieubeleid heeft voor mondiale en nationale ongelijkheid. Het is in de eerste plaats het rijke Noorden dat moet ontgroeien om de aarde binnen sociale en ecologische grenzen te krijgen.

-Gebruik niet het BBP als indicator van lokale groei, maar gebruik alternatieve indicatoren gericht op sociaal en ecologisch welzijn dan wel brede welvaart.

-Zoek, bij het conceptualiseren van ontgroeien, ook naar ideeën over nationale grenzen en culturen heen.

Organische landbouw op stadsdaken / Sudipto Das / Climate Visuals Countdown

Voor vragen over dit onderzoek kunt u contact opnemen met Rob van der Rijt via robvanderrijt@live.nl

Literatuurlijst

1. Rockström, J., Steffen, W., Noone, K. et al. (2009). A safe operating space for humanity. *Nature* 461, 472–475
2. Persson, L et al. (2022). Outside the Safe Operating Space of the Planetary Boundary for Novel Entities. *Environmental Science & Technology* 56 (3), 1510-1521
3. Wang-Erlandsson, L., Tobian, A., van der Ent, R.J. et al. (2022) A planetary boundary for green water. *Nat Rev Earth Environ*
4. United Nations, General Assembly. *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. (2015)
5. Carbon Pricing Leadership Coalition <https://www.carbonpricingleadership.org/>
6. U.S. House of Representatives. H.Res.1247 (12-2-2020) *Expressing the need for the Federal Government to establish a National Biodiversity Strategy for protecting biodiversity for current and future generations*. Washington USA
7. Meadows, D.H. et. al (1972) *The limits to growth*. Universe books, New York
8. International Energy Agency (2021). *Global Energy Review 2021*
9. Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (2019). *The IPBES Global Assessment Report of Biodiversity and Ecosystem Services*
10. Hickel, J. (2020) *Less is More. How degrowth will save the world*. Windmill books, London
11. University of Leeds, *A Good Life For All Within Planetary Boundaries*.
12. Raworth, K. (2017): *Donut economics. Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist*. Random House Business Books.
13. Bauwens, T. (2021). Are the circular economy and economic growth compatible? A case for post-growth circularity. *Resources, Conservation & Recycling* 175
14. Brand, U. et al. (2021). From planetary to societal boundaries: an argument for collectively defined self-limitation. *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 17:1, 265-292.
15. Creutzig F., Erb K., Haberl H., Hof C., Hunsberger C., & Roe S (2021). Considering sustainability thresholds for BECCS in IPCC and biodiversity assessments. *GCB Bioenergy*. 13: 510–515.
16. Conick, de H. & Benson, S. M. (2014). Carbon Dioxide Capture and Storage: Issues and Prospects, *Annual Review of Environment and Resources* Vol. 39:243-270
17. Kleine, K. et. al (2022). Limits to Paris compatibility of CO₂ capture and utilization, *One Earth*, Volume 5- issue 2 p. 168-185
18. Hickel, J. & Kallis, G. (2019). Is Green Growth Possible?, *New Political Economy*, 25:4, 469-486
19. Parrique, T., Barth J., Briens F., C. Kerschner, Kraus-Polk A., Kuokkanen A., Spangenberg J.H., (2019). *Decoupling debunked: Evidence and arguments against green growth as a sole strategy for sustainability*. European Environmental Bureau
20. Haberl, H., Wiedenhofer, D., Virág, D., Kalt, G., Plank, B., Brockway, P., & Creutzig, F. (2020). A systematic review of the evidence on decoupling of GDP, resource use and GHG emissions, part II: synthesizing the insights. *Environmental Research Letters*, 15(6)

21. IIF (2020). 'Will COVID-19 Invigorate the ESG Agenda?' Retrieved september 26, 2021, https://www.iif.com/Portals/0/Files/content/1_200625WeeklyInsight_v1.pdf
22. Kirchherr, J., Reike, D., Hekkert, M., 2017. Conceptualizing the circular economy: an analysis of 114 definitions. *Resour. Conserv. Recycl.* 127, 221–232.
23. Geissdoerfer, M., Morioka, S.N., de Carvalho, M.M., Evans, S., 2018. Business models and supply chains for the circular economy. *Journal. Cleaner Production.* 190, 712–721.
24. Bauwens, T., Hekkert, M., Kirchherr, J. (2020) Circular futures: What Will They Look Like? *Ecological Economics*, Volume 175, September 2020, 106703 [Link >](#)
25. Eurostat (2020): Material flows in the circular economy - circularity rate
26. Parrique, T. *The political economy of degrowth. Economics and Finance.* Stockholms universitet, 2019. English. ffNNT : 2019CLFAD003ff
27. Büchs, M. & Koch, M. (2019). Challenges for the degrowth transition: The debate about wellbeing. *Futures* 105, 155–165
28. Hickel et al. (2021). Urgent need for post-growth climate mitigation scenarios. *Nature Energy*, Volume 6(8) P. 766 - 768
29. UNDP (2021). *The peoples' climate vote.*
<https://www.undp.org/publications/peoples-climate-vote> (retrieved on 8 may 2022)
30. Creutzig, F., Niamir, L., Bai, X. et al. (2021). Demand-side solutions to climate change mitigation consistent with high levels of well-being. *Nature Climate Change*, 12 36-46
31. Raworth, K. (2017). *Donut economics. Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist.* Random House Business Books
32. Krähmer, K. (2021) Are green cities sustainable? A degrowth critique of sustainable urban development in Copenhagen, *European Planning Studies*, 29:7, 1272-1289
33. Hankammer, S., Kleer, R., Mühl, L., Euler, J. (2021) Principles for organizations striving for sustainable degrowth: Framework development and application to four B Corps. *Journal of Cleaner production*, Volume 300, 126818
34. Intergovernmental Panel on Climate Change (2022). *Climate Change 2022 Impacts, Adaptation and Vulnerability Working Group II Contribution to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*
35. CBS (2022). *Uitstoot broeikasgassen 2,1 procent hoger in 2021.* Websitebericht 16-3 2022
36. Lous, B., Schenderling, P., Olthaar, M. (2022). Debate, Policy and Action. *Resources, Conservation & Recycling Advances*, Volume 14, October 2022 200074
37. Oxfam (2020). *Confronting carbon inequality*, Oxfam Media Briefing 21-9-2020
38. BIEN Basic Income Earth Network <https://basicincome.org/> (retrieved 8 may 2022)
39. Seery, E. & Caistor Arendar, A. (2014). *Even it up: Time to end extreme inequality.* Oxford: Oxfam International p.17.
40. Van Der Woude, C (2021) Degrowth: The Challenges of Realizing a Utopian Necessity, *Common Alternatives Academic Essays Series*, No. 25-02-21.
41. Kallis, G. (2017). *In defense of degrowth, opinions and manifestos.* Creative Commons.

42. Sing, N. M. (2019). Environmental justice, degrowth and post-capitalist futures. *Ecological Economics*. Volume 163, Pages 138-142
43. Kallis, G. (2015). *Can We Prosper Without Growth? 10 Policy Proposals*. Green European Journal, September 2015
44. Bauwens, T., Vaskelainen, T., Frenken, K. (2022). Conceptualising institutional complexity in the upscaling of community enterprises: Lessons from renewable energy and carsharing. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 42 138–151